

Zakład Agroturystyki, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

BOGUSŁAW SAWICKI, JADWIGA ANTOSZEK

*Walory przyrodnicze i kulturowe a rozwój turystyki
w gminie Nielisz*

Natural and cultural values and tourism development
in the Nielisz commune

Słowa kluczowe: turystyka, gmina Nielisz, walory kulturowe, walory przyrodnicze, ruch turystyczny

Key words: tourism, the Nielisz commune, natural values, cultural values, tourist movement

WPROWADZENIE

W polityce modernizacji i przemian strukturalnych obszarów wiejskich coraz większe znaczenie odgrywa różnicowanie działalności gospodarczej, czyli dążenie do wielofunkcyjności. Powszechnie uważa się, że polska wieś jest zdominowana przez rolnictwo. Z tego też względu zwraca się coraz większą uwagę na potrzebę rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarczych w oparciu o lokalne zasoby. Spośród różnorodnych funkcji gospodarczych w gminach wiejskich może się z powodzeniem rozwijać tylko kilka. Jedną z nich jest turystyka (Bański 2004).

Zadaniem niniejszego opracowania jest przedstawienie potencjału przyrodniczego i kulturowego gminy Nielisz oraz zaprezentowanie aktualnego stanu wyposażenia gminy w podstawowe obiekty turystyczne i ich wykorzystania przez odbywający się tu ruch turystyczny. Podjęto również próbę analizy perspektyw rozwojowych turystyki w gminie Nielisz.

METODY I OBSZAR BADAŃ

W niniejszym opracowaniu stosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę wywiadów i analizy dokumentów. Wywiady prowadzono z pracownikami Urzędu Powiatowego w Zamościu oraz Urzędu Gminy Nielisz. Korzystano również z dokumentacji udostępnionej w wymienionych urzędach.

Gmina Nielisz leży na pograniczu trzech mezoregionów fizycznogeograficznych: Padołu Zamojskiego, Wyniosłości Giełczewskiej i Działów Grabowieckich (Kondracki 1998). Według podziału administracyjnego naszego kraju omawiana gmina wchodzi w skład powiatu zamojskiego i województwa lubelskiego.

Należy ona do gmin średnich pod względem wielkości powierzchni i liczby ludności w powiecie zamojskim. Ogólna powierzchnia gminy wynosi ponad 113 km², a zamieszkuje ją nieco powyżej 6,4 tys. osób. Na terenie gminy znajdują się 22 miejscowości. Głównym ośrodkiem jest wieś Nielisz licząca 886 mieszkańców (Rocznik statystyczny... 2007).

Ośrodek gminny Nielisz oddalony jest zaledwie 10 km od Szczebrzeszyna, 16 km od Zamościa i 80 km od Lublina. Niezbyt odległe położenie od Zamościa i Szczebrzeszyna jest jednym z ważnych atutów gospodarczego i przestrzennego rozwoju gminy. Ma to swoje odzwierciedlenie w układzie sieci drogowej i kolejowej. Przez teren gminy, z północnego zachodu na południowy wschód, biegnie droga wojewódzka 837 łącząca Lublin z Zamościem. Drogi powiatowe o łącznej długości 41 km pełnią funkcję łączników dróg krajowych, połączeń między wsiami oraz powiązań wsi z siedzibą Urzędu Gminy i sąsiednimi gminami. Sieć dróg uzupełniają drogi gminne o długości 61 km, przy czym tylko 60% z nich ma nawierzchnię utwardzoną. Przez wschodni obszar gminy, z północy na południe, przebiega linia kolejowa Rejowiec–Zawada–Bełżec–Hrebenne. Jest to szlak o międzynarodowym znaczeniu, relacji Warszawa–Lwów. Stacja kolejowa osobowo-towarowa znajduje się na terenie gminy w miejscowości Ruskie Piaski.

Obserwowane przemiany demograficzne w gminie wskazują na malejący przyrost naturalny, utrzymujący się na wysokim poziomie selektywny odptyw ludności i wyraźną przewagę ubytku migracyjnego nad przyrostem biologicznym, co oznacza małe możliwości reprodukcyjne ludności i utrwalanie się niekorzystnej sytuacji demograficznej. Procesy depopulacyjne na terenie gminy Nielisz są znacznie zaawansowane i prowadzą do pogorszenia sytuacji demograficznej tego obszaru. Poza ośrodkiem gminnym w pozostałych miejscowościach gminy notuje się wyraźną tendencję spadkową liczby ludności.

W okresie transformacji ustrojowej, podobnie jak inne jednostki w województwie lubelskim, gmina Nielisz włączyła się w nurt zachodzących przemian gospodarczych. Uzyskała ponadto bodziec do ożywienia przemian w postaci lokalizacji na jej terenie największego na Lubelszczyźnie zbiornika wodnego.

Zachodzące przemiany znalazły swoje odzwierciedlenie przede wszystkim w poszukiwaniu odpowiedniego modelu zagospodarowania przestrzennego gminy Nielisz, zmierzającego w kierunku wielofunkcyjnego jej rozwoju. Na razie jednak dość wyraźna i ciągła dominacja jednej gałęzi gospodarki sprawia, że gmina pozostaje monofunkcyjna. Podstawową funkcją gminy jest nadal rolnictwo. Znajduje ono na tym terenie dosyć dobre warunki rozwoju (Antoszek, Sobczyk 2005). Formą działalności pozarolniczej, która ma w gminie Nielisz duże szanse rozwoju, jest turystyka.

WALORY PRZYRODNICZE

Gmina Nielisz ma bardzo dobre warunki przyrodnicze do rozwoju turystyki. Atrakcyjność turystyczna gminy wynika przede wszystkim z jej położenia geograficznego. W jej obrębie stykają się fragmenty mezoregionów o dość odmiennej rzeźbie terenu – równinne obniżenie denudacyjne Padołu Zamojskiego i wyżyna o charakterze garbu – Wyniosłość Giełczewska i Działy Grabowieckie.

Znaczącym walorem przyrodniczym jest dobrze rozwinięta sieć hydrograficzna, którą tworzy rzeka Wieprz wraz z głównymi dopływami Łabuńką i Porem. Wspomniany już zbiornik Nielisz jest obecnie największą inwestycją wodną w regionie lubelskim, powstałą poprzez spiętrzenie wód Wieprza i jego dopływu Poru w rejonie wsi Nielisz, gdzie dokonano przegrodzenia doliny rzeki Wieprz zaporą czołową. Pierwszy etap budowy zbiornika zakończono w 1998 r. Lustro wody będzie miało powierzchnię 834 ha. W miejscowości Zamszany w kompleksie leśnym znajduje się malownicze oczko wodne „Sodoma”, a w miejscowości Kolonia Staw Ujazdowski wśród łąk wypływa źródło słynące z uzdrawiających wód – źródło św. Jana.

Lasy wprawdzie zajmują tylko 1459 ha, tj. 12,8% powierzchni gminy (Rocznik statystyczny... 2007), ale tworzą one zwarte kompleksy. Dominują lasy mieszane świeże, a wzdłuż cieków wodnych występują siedliska wilgotne, łąkowe. Wartość krajobrazowo-turystyczną mają także łąki znajdujące się głównie w dolinie Wieprza i jego dopływów. Ich udział w strukturze użytków rolnych wynosi 14,2%. Walory przyrodnicze podkreślają parki wiejskie założone w XIX wieku w Ujazdowie i Ruskich Piaskach, z rozległymi stawami i malowniczym widokiem na dolinę Wieprza. W drzewostanie parków dominują lipy, bardzo

dużo jest też grabów, klonów, kasztanowców, jesionów i wiązów. Dodatkową atrakcją turystyczną są siedliska bobrowe w obwodzie Koła Łowieckiego w Nieliszu.

WALORY KULTUROWE

Poza walorami przyrodniczymi wspomnieć należy również o swoistym klimacie kulturowym, który tworzą inne dobra i atrakcje krajobrazowe czy też zabytki rezydencjalne i sakralne oraz wydarzenia związane z niezwykłą historią tej gminy.

Najstarszym zabytkiem gminy jest kościół pw. św. Wojciecha w Nieliszu. Powstał po przebudowaniu dawnego w 1859 r., a w 1973 r. został rozbudowany przez przedłużenie nawy i dobudowanie przedsionka. Świątynia jest drewniana, jednonawowa. W ołtarzu głównym, barokowym znajdują się obrazy świętych – Wojciecha i Antoniego. Z roku 1859 pochodzi także dworek w Stawie Noakowskim, przebudowany na przełomie XIX/XX wieku w stylu klasycystycznym. Eklektyczny pałacyk zbudowany w 1880 r. w Ujazdowie, usytuowany nad Wieprzem, spośród kilku dworów leżących na Zamojszczyźnie nad tą rzeką posiada najatrakcyjniejsze położenie. Wznosi się on bowiem na wysokości ponad 40 m. Z okien jego wieży roztacza się panorama na położone w sąsiedztwie wsie. Do zabytkowych obiektów zaliczają się też murowany eklektyczny pałac i stara gorzelnia wzniesione w 1906 r. w Ruskich Piaskach (www.nielisz.pl).

Elementem krajobrazu kulturowego gminy są cmentarze z okresu I wojny światowej w miejscowości Nawóz i Krzak, krzyże przydrożne i kapliczki (m.in. w Nieliszu, Kolonii Staw Noakowski, w Kolonii Staw Ujazdowski nad źródłem św. Jana) oraz tablica pamiątkowa i pomnik ku czci pomordowanych w latach 1939–1944 mieszkańców Kitowa, Nielisza, Krzaka, Stawu Noakowskiego i Wólki Nieliskiej (www.nielisz.pl).

INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNO-REKREACYJNA I RUCH TURYSTYCZNY

Gmina ma niewielkie jeszcze zaplecze do obsługi ruchu turystycznego. Wybudowanie zbiornika Nielisz pociągnęło za sobą rozwój odpowiednich urządzeń umożliwiających racjonalne spędzanie wypoczynku. Już obecnie zapora o długości 800 km stanowi wspaniały taras widokowy. Na terenie położonym w sąsiedztwie zalewu wykupowane są działki przez wielu inwestorów prywatnych i powstają kolejne domki letniskowe. Wzniesiono także duży

wielofunkcyjny budynek z częścią hotelową. W miejscowości Nawóz znajduje się Stanica Wędkarska, w której można urządzać pikniki i rozbić namiot. Od strony wsi Nielisz, w sąsiedztwie sosnowego lasu planowana jest plaża. Opracowano też szczegółową koncepcję zagospodarowania terenu wokół zalewu. Zbiornik budzi duże zainteresowanie specjalistów, od profesjonalnych sportów wodnych po wędkarstwo. Zbiornik jest zarybiany wieloma gatunkami ryb. Szczególną inicjatywę w tym zakresie wykazał już Okręgowy Związek Wędkarski w Zamościu. Powstaną tu więc z pewnością doskonałe warunki do wypoczynku zarówno urlopowego, jak i pobytu jednodniowego dla mieszkańców okolicy i aglomeracji lubelskiej. Władze lokalne liczą na zainteresowanie turystów z Warszawy i Śląska, a nawet zagranicznych, np. z sąsiedniej Ukrainy.

Przez teren gminy prowadzą dwa ciekawe szlaki rowerowe – szlak zielony „Nad Wieprzem Śladami Dworów Szlacheckich” o długości 21 km (z Nielisza do Stawu Noakowskiego przez Ruskie Piaski i Ujazdów) i szlak niebieski „Nad Zalewem” o długości 25 km (z Nielisza do Nawoza) (<http://www.turystyka.lubelskie.pl/index.php>). Umożliwiają one aktywny wypoczynek, uprawianie kwalifikowanej turystyki rowerowej, a także poznanie zabytków i miejsc historycznych gminy.

W środku sąsiadującego z zalewem kompleksu leśnego znajduje się leśniczówka „Nowiny” zaadoptowana na cele turystyczne. Wystrój wnętrza budynku leśniczówki nadaje jej myśliwski charakter. Do zakwaterowania są cztery pokoje gościnne z ośmioma miejscami noclegowymi. W obrębie zagrody leży duże jezioro z drewnianym mostkiem i zadaszoną altaną z paleniskiem na ognisko. Ponadto na terenie leśniczówki jest szkołka leśna oraz aleja starych drzew, która wyznacza dawny szlak komunikacyjny Zamoyskich. W okresie kiedy ten kompleks leśny należał do dóbr Ordynacji Zamoyskich, urządzano tu polowania, a w gajówce ordynackiej znajdowała się psiarnia.

Działalność agroturystyczna prowadzona jest w sześciu gospodarstwach rolnych położonych w bliskiej odległości zbiornika wodnego w Nieliszu. Gospodarstwa agroturystyczne dysponują łącznie 16 pokojami o zbliżonym standardzie i ogółem mogą przyjąć 42 gości. Pokoje gościnne i węzeł sanitarny są oddzielone od części mieszkalnej gospodarzy. Gospodarze zapewniają regionalne posiłki, proponują spożywanie artykułów żywnościowych produkowanych i przetwarzanych w gospodarstwie, a także umożliwiają gościom zrobienie przetworów z owoców i warzyw. We wszystkich gospodarstwach istnieje możliwość zorganizowania ogniska lub grilla. Do najczęściej proponowanych atrakcji należą spacer po okolicy, wędkowanie, grzybobranie, jazda na rowerze, przejazdy bryczką, pływanie łódką lub na pontonie, a zimą kuligi. Natomiast

możliwość uczestnictwa w pracach gospodarskich zaproponowano tylko w jednym gospodarstwie. Rolnicy twierdzą, że niewielu turystów jest zainteresowanych wykonywaniem prac w gospodarstwie. Z analizy ofert działających w Nieliszu gospodarstw agroturystycznych wynika, że jest ona kierowana do miłośników wędkowania lub jazdy na rowerze, rodziców z małymi dziećmi czy też myśliwych.

Swoją pomocą gospodarstwom agroturystycznym służy działające już od 1999 r. Stowarzyszenie Agroturystyczne Gminy Nielisz. Zrzesza 35 członków z terenu gminy, przy czym w większości są to osoby zainteresowane rozpoczęciem tego typu działalności. Motywują ich do tych przedsięwzięć perspektywa rozwoju ruchu turystycznego związanego ze zbiornikiem wodnym i innymi walorami przyrodniczymi, a także tym związanym zarówno z odległą, jak i bliższą przeszłością historyczną gminy.

MOŻLIWOŚCI ROZWOJU TURYSTYKI W OCENIE MIESZKAŃCÓW GMINY

Wobec skromnego jeszcze stanu zaawansowania działalności turystycznej na terenie gminy Nielisz interesujące byłoby podjęcie próby analizy perspektywy rozwoju turystyki. Wstępny etap tej analizy stanowiłaby ocena możliwości rozwoju turystyki w gminie z punktu widzenia społeczności lokalnej. W celu dokonania takiego rozeznania przeprowadzono badania terenowe. Podstawę ich stanowiły wywiady i ankiety, z którymi zwrócono się do mieszkańców gminy.

Respondenci wykazywali duży stopień rozpoznania walorów środowiska w swojej miejscowości. Wymieniali takie zalety pobytu w gminie, jak czystość środowiska (63%), spokój i cisza (65%), możliwość bliskiego kontaktu z przyrodą (76%) oraz atrakcje związane z obecnością zbiornika wodnego i możliwości uprawiania wędkarstwa czy sportów wodnych (100%). Stosunkowo rzadko anonsowano takie walory, jak możliwość poznania ciekawych zabytków, historii i dorobku kulturowego okolicy. Tylko 5% respondentów zauważało takie elementy jako te, które mogłyby zainteresować potencjalnego turystę.

Badani mieszkańcy na ogół dość dobrze wiedzieli, co dla turysty może być ważne i atrakcyjne oprócz walorów przyrodniczo-krajobrazowych. Podawali bowiem jednocześnie kilka istotnych aspektów działalności turystycznej. Jako znaczące jej cechy wymieniali jakość świadczonych usług (79%), przystępną cenę usług (77%), a następnie różnorodność atrakcji turystycznych (57%) oraz zaufanie i bezpieczeństwo (41%).

Ankietowani najczęściej deklarowali swoje nastawienie do turystów jako „bardzo przyjazne” lub „przyjazne”. Największa część obaw zgłaszanych przez

ankietowanych dotyczyła nie tyle trudności i barier w rozwijaniu działalności turystycznej, co niepokój o jej rentowność. W udzielanych odpowiedziach dostrzegano i wyrażano obawę o dostateczne zainteresowanie turystów ich ofertą i okazywano małą wiarę w masowe przybycie gości do ich gminy. Możliwości rozwoju działalności turystycznej w swojej miejscowości w większości oceniali jako średnie (45%), dobre (38%) i bardzo dobre (8%). Tylko 6% ankietowanych uważało, że są małe, zaś 3% uznało, że turystyka nie ma żadnych możliwości rozwoju w ich miejscowości. Aż 60% respondentów wyraziło chęć przyjmowania w przyszłości turystów w swoim gospodarstwie.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Według obowiązujących regulacji prawnych działania na rzecz rozwoju turystyki należą do zadań własnych gminy. Samorząd gminny pełni rolę planisty, koordynatora, a często także inicjatora działań w tej dziedzinie (Gralak, Sawicki 2006). Stąd też przed samorządem gminy Nielisz stoi poważne zadanie uczynienia z niej jednego z najciekawszych miejsc turystycznych w województwie lubelskim.

Na podstawie analizy materiałów uzyskanych w drodze badań terenowych można stwierdzić, iż gmina dysponuje wysokimi walorami wypoczynkowymi, krajoznawczymi i specjalistycznymi, umożliwiającymi rozwój różnych rodzajów turystyki. Ważny jest również wzrost inicjatyw władz lokalnych i mieszkańców wsi w kształtowaniu wielofunkcyjnego modelu rozwoju gminy. Opracowane zostało szczegółowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nielisz, w którym celem strategicznym jest zagospodarowanie terenów wokół zalewu Nielisz. Nie bez znaczenia jest też fakt, iż mieszkańcy gminy są pozytywnie nastawieni do turystyki i zainteresowani możliwościami rozwijania tej formy działalności pozarolniczej w przyszłości. Istotnym problemem jest stworzenie i wypromowanie specyficznego dla gminy markowego produktu turystycznego.

LITERATURA

- Antoszek J., Sobczyk W., 2005: Efekty przemian obszarów wiejskich na przykładzie gminy Nielisz, [w:] B. Głębocki, U. Kaczmarek (red.), Obszary sukcesu na polskiej wsi. Studia Obszarów Wiejskich, 8. PTG, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Bański J., 2004: Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich, [w:] E. Pałka (red.), Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich. Studia Obszarów Wiejskich, 5. PTG, IGiPZ PAN, Warszawa.

G r a l a k K., S a w i c k i B., 2006: Planistyczne instrumenty stymulowania rozwoju turystyki w gminie, [w:] M. Jalinik (red.), Planistyczne instrumenty stymulowania rozwoju turystyki w gminie. Wyd. Eko-Press, Białystok.

K o n d r a c k i J., 1998: Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.

Rocznik statystyczny województwa lubelskiego, 2007, US, Lublin.

<http://www.turystyka.lubelskie.pl/index.php>

www.nielisz.pl

SUMMARY

In the analysis the author presented the natural and cultural potential of the Nielisz commune, a current state of fitting it in the basic tourist facilities, and the degree to which they are used by the tourist movement. The authors also carried out the analysis of perspectives of tourist development in the Nielisz commune. The methods used in the paper were based on a survey, an interview and the analysis of documents. In the period of political transformation, the Nielisz commune, similarly to other units in Lubelskie voivodeship, got involved in the course of social-economic changes. Moreover, it has also gained a stimulus to economic revival due to the biggest in the Lubelskie voivodeship water body. On the basis of carried out research one can draw the conclusion that the Nielisz commune possesses high quality recreation, tourist and specialist areas that allow to enhance the development of all kinds of tourism. Furthermore, quite important is the growth of initiatives of local authorities and country inhabitants in the creation of multifunctional development of the commune. Needless to say, quite important is local inhabitants' positive approach to tourism. The residents themselves were also interested in the opportunities to develop this form of outside agricultural form of activity. The major identified problem concerned the lack of specific, local tourist product characteristic of the commune.